

contextualizeze opera sa în cadrul istoriografiei românești din secolul al XX-lea. Sperăm că acest neajuns va putea fi completat într-o viitoare ediție a acestei cărți.

Andrei Sabin FAUR

Liliana Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul comunist din România*, București, Editura Cartea Românească, 2014, 376 p.:

În ultimele decenii au fost publicate o serie de studii cu privire la cenzura în perioada comunistă și despre rolul acesteia în cucerirea și menținerea puterii. Asemenea tuturor regimurilor totalitare, și cel comunist a avut ambiția de a controla ceea ce se scria ori se publica, în acest fel cenzura constituind o instituție-mamut, cu sedii în toată țara și sute de funcționari plătiți pentru a fi vigilenți. Subiectul cărții de față este reprezentat de cenzura în România comunistă, o mașinărie extrem de complexă cu care, timp de aproape cinci decenii, s-a confruntat o însemnată parte a scriitorilor. Lucrarea Liliane Corobca are meritul de a fi intrat puternic în concretul acestui mecanism de care majoritatea scriitorilor se temeau în epocă, aducând în fața cititorului nume, chipuri, suprafețe și profunzimi nebănuite. Cartea reprezintă o radiografie complexă a intervalului 1944-1989, cenzura din România fiind deseori urmărită în strânsă legătură cu cea din Uniunea Sovietică. În ciuda subtitlului, Liliana Corobca nu face referire doar la beletristică, așa cum, poate, am fi tentați să credem, ci se referă și la o serie de lucrări neartistice care s-au confruntat cu sistemul cenzurii. Volumul este structurat în patru capitole, după cum urmează.

Capitolul întâi, „Primele structuri. Procesul de epurare a cărților”, este dedicat celor mai importate etape ale desfășurării procesului epurării cărților, cum a fost coordonat și cine au fost cei care au dirijat acest proces, precum și evoluția modului de interdicere a cărților. Lucrarea debutează cu o prezentare a structurilor cenzurii începând chiar cu perioada imediat postbelică și anume felul în care a evoluat instituția cenzurii, mergând de la Cenzura Centrală Militară, Comisia Aliată de Control și până la trecerea acestui organ în subordinea Ministerului Propagandei, o relativă stabilizare putând fi sesizată odată cu înființarea

Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor, care a funcționat pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Române. Sub pretextul „defascizării” au avut loc primele acțiuni de epurare a cărților începând cu anul 1945, într-o atmosferă haotică, autoarea fiind de părere că au avut loc excese și că se poate sesiza deseori o lipsă a responsabilității acestei acțiuni, probleme cauzate de teama față de ofițerii sovietici care exercitau presiuni pentru respectarea noilor convenții, dar și de excesul de zel al unor funcționari, acestea producând cea mai mare distrugere a fondului de carte din istoria României. Un aspect important pe care Liliana Corobca reușește să îl surprindă este reprezentat de caracterul adeseori arbitrar și absurd al cenzurii, cuvenindu-se menționată, spre exemplu, retragerea din circulație în 1945 a unor traduceri ale lui Liviu Rebreanu (inclusiv *Pădurea spânzuraților*) pe motiv de caracter profascist.

În scopul înțelegerii mecanismului de epurare a cărților, autoarea urmărește cele mai importante faze ale acestui proces în Uniunea Sovietică, o țară în care cărțile trecuseră prin valuri succesive ale epurărilor. În fond, acest capitol pune în oglindă situația epurării cărților din România cu cea din Uniunea Sovietică, cititorul putând înțelege mai bine care a fost sursa și felul în care s-au aplicat directivele privitoare la epurarea cărților.

De asemenea, autoarea prezintă modul în care s-a constituit și evoluția înregistrată de fondul special de carte, înființat cu scopul de a salva din calea distrugerii unele exemplare din cărțile epurabile pentru a putea fi puse la dispoziția anumitor cercetători științifici, persoane atent verificate în prealabil și care deveneau pasibile de încalcări ale legii în cazul întreprinderii unor cercetări referitoare la foști demnitari, scriitori ori ziariști.

Pentru o mai bună înțelegere a rolului și diversității atribuțiilor Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor, al doilea capitol, „Departamentele Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor care exercitau cenzura cărții”, se concentrează asupra problematicei structurii și principalelor atribuții ale instituției de sorginte sovietică. Conform autoarei, activitatea DGPT în domeniul cărții din primii ani era axată pe „*autorizarea cărții (lecturarea și avizarea manuscriselor)*” și „*controlul cărții*”, adică epurarea cărților din biblioteci și din rețelele de carte (p. 99). Astfel, Liliana Corobca prezintă principalele direcții și servicii care funcționau în cadrul DGPT, printre care Direcția Literatură, Serviciul „Autorizarea cărții”, Serviciul „Controlul cărții” (cu secțiile „Control teren”, „Semnal”, „Exportul de tipărituri”, „Control Biblioteci-Anticariat”), precum și evoluția ulterioară a acestora. În același timp, autoarea constată, pe

fondul unei nevoi de specializare, o schimbare a structurii DGPT, în locul unităților care urmăreau etapele publicării unei cărți, de la forma manuscrisă până la cea tipărită, apar două departamente noi: „Literatură-Ideologie”, respectiv „Știință și Tehnică”.

Foarte elocvent este prezentată Direcția Import-Export din cadrul DGPT, o ramură căreia regimul comunist i-a acordat o însemnătate deosebită, care a împiedicat răspândirea unor cărți ce ar fi putut face cunoscute lumii condițiile din România și care, în sens invers, ar fi putut informa populația asupra situației din Occident. Totodată, capitolul abundă de exemple de intervenții cenzoriale care au permis autoarei să înțeleagă și să redea modul de funcționare a DGPT, precum și criteriile de cenzurare conform specificului fiecărui departament și tematica generală a cărților interzise.

Al treilea capitol, „Bun de tipar. Etape, criterii”, analizează procesul cenzurării unor lucrări. Astfel, Liliana Corobca prezintă în detaliu pașii efectuați, sistemul extraordinar de complex al vizelor prin care trecea fiecare manuscris pentru a primi dreptul de publicare, îndatoririle cenzorilor, precum și tipologia intervențiilor. Un aspect important este redat prin citarea opiniilor unor cenzori, prin care cititorul își poate forma o idee despre cum își percepeau cenzorii înșiși munca, deseori putând fi observată grija acestora pentru protejarea clasei muncitoare de ideile „*dușmănoase*” și apărarea „*purității teoriei marxist-leniniste*”. Principala misiune a lectorilor era subliniată deseori în documentele consultate de autoare: aceea de a citi lucrările și de a întocmi un referat politic cu un punct de vedere clar și cu concluzia asupra avizării lucrării, rezolvarea competentă și operativă a materialelor depinzând de felul în care lectorul citea materialul (p. 157).

În același timp, este analizată situația cărților clasice, cenzurate sau interzise, care uneori erau însoțite de comentarii ori sentințe. Cenzurarea operelor clasice s-a efectuat în trei etape: 1944-1948, s-a manifestat prin interzicerea și arderea masivă a cărților publicate până la 23 august 1944. A doua etapă, 1949-1958, poate fi caracterizată prin „*reabilitarea*” unor clasici în ediții cu prefețe ideologizate și cu numeroase intervenții în texte. De remarcat că această acțiune avea loc concomitent cu epurarea edițiilor anterioare anilor '50. În fine, ultima etapă, care începe în 1958 și se încheie în 1965-1968, este perioada în care reabilitarea este aproape totală, dar duplicitară: pe de o parte se editau lucrări nerecenzate, dar în tiraje mici (destinate specialiștilor în domeniu), iar pe de altă parte erau publicate ediții în tiraje uriașe, pentru mase, dar care reclamau unele intervenții cenzoriale în texte. Tot aici sunt

prezentate problemele din jurul Basarabiei, orice aluzie la Basarabia putând leza interesele Uniunii Sovietice (autoarea sesizează paroxismul acestei stări de fapt când un autor pe nume Basarabeanu este interzis). De asemenea, literatura minorităților (maghiară, germană ori evreiască) s-a aflat la rândul ei sub lupa cenzurii.

Capitolul se încheie cu „desființarea” cenzurii, din anul 1977. Deși autoarea constată că DGPT intrase într-un relativ declin încă din anul 1973, dorința lui Nicolae Ceaușescu de a fi perceput de Occident drept un promotor al păcii internaționale, precum și datorită „spiritului Genevei” (în fond, aceasta a fost o condiție pentru acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate) au făcut ca acesta să ia decizia de desființare a instituției care, de altfel, se presupunea că nu ar fi trebuit măcar să existe, din moment ce comunismul pretindea a oferi libertatea individuală. Astfel, momentul 1977 este considerat de specialiști drept momentul de naștere a „*New Censorship*”, atunci când guvernul a înlocuit cenzura directă cu un sistem mai subtil al „*responsabilității diluate*”, anume autocenzura. În fapt, desființarea instituției cenzurii nici măcar nu a clintit întregul edificiu. Din analiza unor articole ale autorilor vremii rezultă că aceasta a devenit chiar mai aspră deoarece din acel moment, pentru a fi publicat, un autor nu se mai confrunta cu o instituție, ci cu mai mulți cenzori. Toți cei implicați în procesul creator și cel al publicării generau un sentiment universal al fricii (erorile fiind aspru pedepsite).

Ultimul capitol („Ierarhia cenzurii”) se concentrează asupra analizării ierarhiei cenzurii, la baza căreia autoarea plasează autocenzura. Fiind un fenomen generalizat la nivelul întregului bloc sovietic, autocenzura a presupus un anumit grad de pierdere a originalității și alunecare spre plafonare ori sporirea dorinței de publicare cu orice preț, fapt care a dus la instrumentalizarea creatorilor și transformarea lor în simpli pionieri ai mecanismului comunist. Citând o serie de autori precum Paul Goma, Ana Blandiana, Norman Manea, Eugen Negrici ori Marta Petreu, care au scris fie în exil, fie după prăbușirea regimului comunist, ne sunt înfățișate efectele nocive ale autocenzurii, cel mai periculos fiind considerat acela al aplatizării modului de gândire, riscând producerea unui mod de gândire uniform.

În același timp, autoarea constată că există și efecte benefice ale autocenzurii, constituind un „*ferment*” al procesului literar, o ocazie de exploatare a potențialului unei noi opere. Astfel, prin încercarea de eschivare a mesajului transmis prin intermediul operei, autorul este obligat să producă permanente inovații literare și căutări stilistice. Toate aceste situații au favorizat apariția unui limbaj esopic, un sistem prin

intermediul cărui autorul și cititorul se înțeleg reciproc, dar evită cenzorul. În această situație, Liliana Corobca prezintă opiniile specialiștilor, unii dintre ei fiind de părere că autocenzura a reprezentat un câștig pentru dezvoltarea limbajului plurisemantic, în opoziție cu cei care consideră că aceste eschivări în raport cu cenzorii au crescut riscul unei perimări rapide a operei, dacă cititorul nu cunoaște toate detaliile epocii.

Autorii care erau nevoiți să se autocenzureze sunt surprinși de Liliana Corobca în ipostaze de împăcare cu ideea atotputerniciei cenzurii, ajungând să își impună o autocenzură tot mai intensă. Iată un citat relevant pentru relația de simbioză instalată între mulți dintre lectori și autorii textelor: *„Cine merge în arhiva cenzurii să caute fie opere anticomuniste, fie articole din presă cu critici vehemente la adresa sistemului, va rămâne decepționat. De obicei, cărțile ajunse la instituția cenzurii erau deja cenzurate; în majoritatea cazurilor, nu aveau nimic subversiv sau „epurabil”. Cenzorii au ajuns, cu timpul, niște sperietori simbolice atât pentru autori, cât și pentru redactori și, ca să își merite banii primiți, ca să-și motiveze activitatea, tăiau câte ceva, pro forma, din materialele primite, fără ca greșelile descoperite de ei să constituie un pericol sau să afecteze cu adevărat interesele naționale ori politice ale statului”* (pp. 270-271).

Totodată, Liliana Corobca prezintă numeroase exemple în care Securitatea și-a asumat atribuții dintre cele mai generoase în domeniul cenzurii, ajungând să concureze la acest capitol, în special după desființarea DGPT, doar cu activitatea organelor de partid. Rolul Securității este analizat de autoare într-o modalitate limpede, fiind prezentate o serie de cazuri în care autorii au fost arestați din motive precum trădare, complot împotriva statului, care nu erau conforme cu realitatea. De asemenea, personalități culturale marcante precum Constantin Noica, Dinu Pillat, Nicolae Steinhardt au suferit din cauza activităților științifice întreprinse. Au existat și cazuri în care oameni de cultură au fost arestați și condamnați din cauză că citiseră ori discutaseră cărți ale lui Mircea Eliade și Emil Cioran, așa cum s-a întâmplat cu Arșavir C. Acterian, care a fost condamnat la 18 ani de muncă silnică.

Cu această ocazie aflăm cine se afla în fruntea sistemului de cenzură în accepțiunea autoarei. Referindu-se la autocenzură, redactori și editori, DGPT, Securitate și uniuni de creație, autoarea consideră că deasupra tuturor se afla Partidul Comunist Român, care a înființat și a dirijat în permanență activitatea cenzorială.

Finalul volumului propune o concluzie la care se poate reflecta, fiind ridicată problema cenzurii în postcomunism: *„Dacă despre cenzura în totalitarism s-a putut spune că <<îndeplinește funcția de observator unic>> și*

Astra Salvensis, an IV, număr 8, 2016

<<asigură vizibilitatea actorului cultural: fie pe lista autorilor interziși, fie pe cea a autorilor editați>>, cenzura în democrație funcționează pe baza altor principii, pentru că ceea ce în regimul totalitar este impus, în cel democratic este sugerat. Ideologia totalitară înainteașă fără mască, cea democrată-mascată” (pp. 351-352).

Un neajuns al cărții ar putea consta în faptul că nu întotdeauna suntem plasați în contextul epocii, condiție care, dacă ar fi fost îndeplinită, ne-ar fi ajutat să înțelegem mai bine resorturile care i-au făcut pe liderii politici să adopte unele măsuri mai mult sau mai puțin favorabile scriitorilor.

Având acces la numeroase documente sovietice și acoperind un material vast, autoarea a putut face dese trimiteri cu privire la cenzura sovietică pe care o consideră model pentru varianta sa românească. Lucrarea Liliane Corobca are un caracter pronunțat comparativ, referindu-se aproape în permanență la instituții ale cenzurii din țările blocului comunist, mai ales *Glanlit*-ul sovietic, cu care autoarea pare mai bine familiarizată.

Prin parcurgerea numeroaselor lucrări de specialitate și a unui vast material arhivistic, Liliana Corobca a dovedit o bună înțelegere a subiectului și o remarcabilă capacitate de analiză și sinteză, realizând ceea ce pare a fi scopul cărții: a da o înfățișare și o voce documentelor oficiale și surprinderea multor probleme cu care se confruntau deopotrivă autorii și cenzorii.

Ionuț FILIPESCU

Mingjiang Li (ed.), *Soft Power. China's Emerging Strategy in International Politics*, Lanham, Maryland, Lexington Books, Rowman&Littlefield, 2009, 275 p.:

Secolul al XXI-lea reprezintă punctul de cotitură în care supunem unui proces riguros întregul sistem al relațiilor internaționale. Și nu datorită nostalgiei trecutului, ci datorită curiozității omenirii de a stabili circumstanțele unui proces ireversibil de distorsionare a puterii. Altfel spus, omenirea se află într-o constantă expectativă, iar scopul este definirea aceluși proces propriu ce stabilește „*scara actorilor excepționali*” care au dominat sau domină actualmente actul politic, cel guvernamental, diplomatic, economic sau cultural de la începuturi și până în prezent.